

Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Grangärde prästgård

Grangärde prästgård är ett välbevarat prästboställe med tillhörande ekonomibyggnader i Ludvika kommun. Gården utgör idag ett viktigt socialhistoriskt dokument över samhällsutvecklingen. Grangärde prästgård byggnadsminnesförklarades 2020.

Beskrivning

Historik

Det finns skriftliga belägg för prästgården i Grangärde redan 1628. I ett protokoll från biskopsvisitationen 16 och 17 februari framgår att prästgården vad väletablerad med hade 25 ekonomibyggnader. 1791 uppfördes den huvudbyggnad som står på platsen idag. Flyglarna byggdes 1825 och ekonomibyggnaderna mellan 1811 och 1866. 1924 tillkom stora ladan.

Miljö

Prostgården med kyrkoherdeboställe är centralt belägen i byn, omkring 100 meter sydväst om kyrkan. Gården består i sin norra del av en herrgårdsliknande mangård med planterad allé, huvudbyggnad och två flyglar. Fägården består av ekonomibyggnader från 1800-talet och prästgårdsarrendatorns bostadshus från 1930-talet. Arrendatorsbostaden är avstyckad och såld.

Figur 1. Fägårdsmiljön. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

**Figur 2. Prästgården inramas av parkliknande växtlighet.
Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.**

Byggnader

Huvudbyggnad

Huvudbyggnadens (1) timmerstomme är klädd med locklistpanel med breda panelbrädor. Fasaden är gulmålad med vita knutar och grunden mörkt grå. På verandan kring huvudentrén finns släta kolonner som bär upp en balkong. Verandan och balkongen har dekorativt utformade järnräcken och balkongen avslutas nedtill av en tandsnittsfris. Klassicerande utsmyckning finns också kring ytterdörren, en pardörr med profilerade speglar. Överstycket är format som en meanderslinga och sidostycken som pilastrar. På båda gavlarna finns likadana mindre farstukvistar med klassicerande utformning och små pagodtak. Norra ingången går till den före detta pastorsexpeditionen och den södra är köksingången. Byggnadens valmade mansardtak täcks av enkupigt tegel. Mot väster, husets framsida, reser sig frontespisen ovanligt högt och avslutas upptill av en fronton med slätpanel.

Nedervåningens mittparti består av en stor hall och innanför denna ligger salen. I dessa rum finns bröstningspaneler i två olika utförande. Stora trappen, som tillkommit när övervåningen inreds omkring 1920, är klädd med en liknande panel och även i övre hallen finns bröstningspanel. I övre och nedre hallen finns pelare med kannelyrer, baser och kapital, troligtvis också från 1920-talet. Uppdelningen mellan herrskapsfolkets och tjänstefolkets olika utrymmen är tydligt avläsbar.

Figur 3. Mangårdsbyggnadens huvudentré med veranda och balkong.
Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 4. Huvudbyggnadens östra fasad. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 5. Norra gaveln med fastukvist och ingång till den före detta pastorsexpeditionen. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 6. Vålbevarad entré till före detta pastorsexpeditionen. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 7. Flygelbyggnaderna har samma utförande som huvudbyggnaden. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Flygelbyggnaderna

Flygelbyggnaderna (2–3) uppfördes 1825 enligt brandförsäkringsprotokoll och har i princip likadant exteriört utseende. Flygelbyggnaderna har korsformad plan med fyra rum kring en central skorstensstock. Stommarna är i liggtimmer av furu och väggarna är klädda med gul locklistpanel och vita knutlådor. Panelen är kilsågad. De valmade mansardtaken är täckta med enkupigt tegel.

Farstukvisten mot söder är delad mellan två ingångar av ett träräcke med sittbänkar till var del. De båda ytterdörrarna är spegeldörrar med utanpåliggande brädor. Fönstren är av 1800-talstyp med munblåst glas, på västra gaveln finns ett övermålat blindfönster vilket är ursprungligt. Byggnadens planlösning består av fyra i princip lika stora rektangulära rum.

Norra flygeln har fungerat som bland annat drängstuga, mangelbod och strykbod. Fram till 1960-talet hyrdes flygeln ut som privatbostad. Södra flygeln har inrymt bryggghus, bagarstuga, tvättstuga och garage. En dendrokronologisk undersökning visar att norra flygelbyggnaden är uppförd av återvunnet virke fällt 1765. Någon sådan är inte gjort på södra flygelbyggnaden.

Figur 8. Ladugårdsbyggnaden med bottenvåning i slaggflis. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Ladugården

Fägårdens norra länga utgörs av ladugården (6). Nedervåningen är murad med slaggflis och vitputsad medan övervåningens fasad består av faluröd locklistpanel. Gavelröstena är dekorativt utformade med termfönster samt halva sådana med mönsterspröjs. På gavelröstena finns också tjärade brädportar med beslag av 1800-talstyp. Byggnaden finns med på Häradskartan från år 1866 men inte på storskifteskartan från 1811. Att byggnaden skulle vara uppförd i mitten av 1800-talet stämmer väl in med den murade slaggfliskonstruktionen. Byggnaden är i gott skick.

Figur 9. Ladans norra gavel med vindflöjel i toppen på gavelspetsen. Till höger syns den mindre, tillbyggda ladan. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Ladan

Fägårdens västra del utgörs av en lada (8). Ladan är klädd med stående locklistpanel och dess sadeltak är täckt med tvåkupigt tegel. På norra gavelspetsen finns en vindflöjel med årtalet 1924. Byggnadens mittparti består av lider med portar åt båda hållen. På båda sidor om lidret finns logar. Både på norra och södra gaveln finns mindre utbyggnader.

Figur 10. Den mindre ladan är tillbyggd på den större ladan till vänster i bild. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Mindre lada

På södra gaveln är ladan hopbyggd med en mindre byggnad (7). En dendrokronologisk undersökning visar att timret i boden är fällt vintern 1750–51. Byggnaden har flyttmarkeringar. Ladan är uppförd i liggtimmer med sadeltak täckt med tvåkupigt lertegel ovanpå spåntäckning. Byggnaden har ett lider åt öster som redan innan byggnaderna byggdes ihop stängdes med skiftesverksteknik. Fönster av 1700-talstyp.

Figur 11. Prästgårdens sockenmagasin. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Sockenmagasinet

I den södra delen av fägården ligger den byggnad som fungerat som sockenmagasin (9). Den faluröda byggnaden i två våningar har sadeltak täckt med tvåkupigt tegel. På båda våningsplan finns vädringsluckor och på övre våningen sädesbingar. En dendrokronologisk undersökning visar att timret är fällt 1759. Huset renoverades 2001 av Ludvika kommun med moderna metoder och har nu gjutet golv.

Figur 12. Sörgårdsladan. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Trösklogen

På det öppna fältet söder om gården finns en tröskloge (10), daterad till 1760-tal, kallad Sörgårdsladan. Den faluröda byggnadens timmerväggar är delvis klädda med locklistpanel. Sadeltaket, uppburet av takstolar, täcks av tvåkupigt tegel på ett lager av spån. Byggnaden har rum innanför avbalkningar av timmer på vardera sidan om ett portlider. Enligt traditionen ska Grangärdes kyrkklockor vara gjutna i en gjutgrop under byggnaden. Befintlig byggnad har ersatt en äldre på samma plats vid okänt årtal, men troligtvis 1819. Detta årtal finns på åsarna över klockgropen inne i byggnaden.

Byggnadsminnesförklaring

Motivering till byggnadsminnesförklaringen

Prästgården utgör ett samhällshistoriskt och socialhistoriskt dokument från en tid då prästernas bostadsförhållanden och församlingarnas byggnadsskyldighet var reglerat i lag. Kopplingen mellan samhällshistoria och arkitekturhistoria är tydlig, där olika samhällsfunktioner som i det här fallet boställsordningarna, drivit fram arkitektonisk förändring. Grangärde prästgårds mangårdsbyggnad med flyglar berättar med sin tidstypiska utformning om 1700-talets öppna ljusa ideal och gården som helhet om de olika funktioner som krävdes för att kunna driva en stor prästgård under perioden 1800–1900. Uppdelningen mellan herrskapsfolkets och tjänstefolkets olika ytor är tydligt avläsbar interiört. Vid flertalet prästgårdar har ekonomibyggnaderna rivits i och med boställsordningen från 1910. Det skedde inte i Grangärde vilket har medfört att en ovanlig helhet med man- och fägård finns bevarad.

Egendomsnämnden i Västerås stift fattade beslut om skyddsbestämmelser för Grangärde prästgård 1994 i enlighet med 12 § kap 41 Kyrkolagen. I prop. 1997/98:116 sidan 87 hänvisas till möjligheten att enligt kulturmiljölagen skydda utpekade prästgårdar som byggnadsminne efter att paragraf 12 § kap 41 i kyrkolagen (1992:300) togs bort vid separationen mellan kyrka och stat. Propositionen ansåg vidare att kulturmiljövårdens intressen borde kunna tillgodoses genom den skyddslagstiftning som finns på området. Någon direkt ersättare till bestämmelserna i bland annat 41 kap. 8, 10 och 12 §§ gamla kyrkolagen infördes alltså inte, i stället hänvisas till kulturmiljölagen. I Dalarnas län har utpekade prästgårdar inte skyddats genom kulturmiljölagens 3 kapitel, vilket har resulterat i att flertalet utpekade i inventeringarna från 1976 och 1993 idag är förvanskade trots att de försågs med omfattande skyddsbestämmelser.

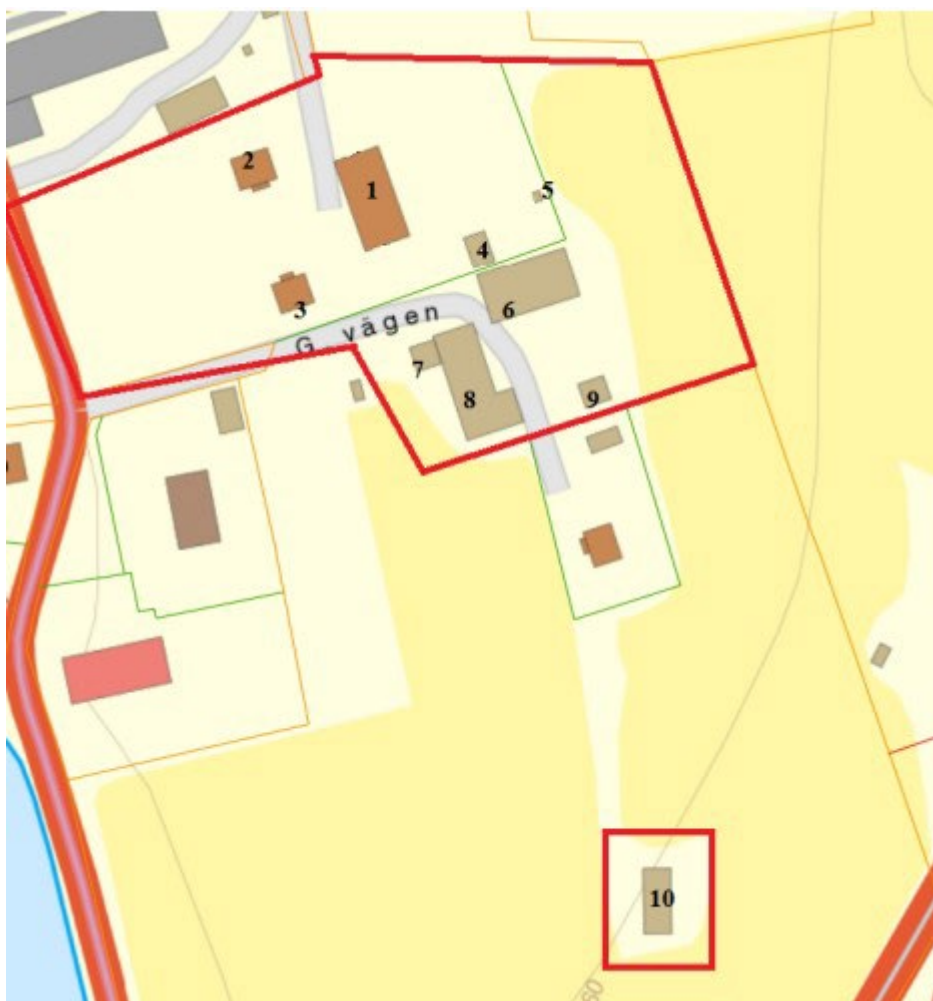
Länsstyrelsen gör på grundval av detta tillsammans med ett mycket högt kulturhistoriskt värde att Grangärde prästgård uppfyller kraven och bör skyddas som byggnadsminne enligt 3 kap kulturmiljölagen.

Skyddsbestämmelser

- Byggnaderna markerade nr 1–10 får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
- I byggnad 1–4 och 7 och 10 får ingrepp inte göras i stomme eller rumsindelning från tiden före 1950. Ingrepp eller ändring får heller inte göras i fast inredning från tiden före 1950.
- Byggnaderna ska underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbeten ska utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
- Det område kring byggnaderna som på situationsplanen avgränsas med röd linje ska hållas i ett sådant skick att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas. Nybyggnad och uppsättande av staket eller andra anordningar får inte ske inom detta område. Ej heller får nya vägar anläggas eller skyltar sättas upp inom området utan länsstyrelsens tillstånd.

Samråd ska ske med länsstyrelsen i frågor som rör underhåll och vård av byggnader och område.

Om särskilda skäl föreligger för att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § Kulturmiljölagen lämna tillstånd till sådana ändringar.

Figur 13. Situationsplan. Byggnadsminnets skyddsområde markerat med röd linje.

1. Huvudbyggnad
2. Flygelbyggnad
3. Flygelbyggnad
4. Matbod
5. Före detta avträde
6. Ladugård
7. Mindre lada
8. Lada
9. Sockenmagasin
10. Tröskloge

Administrativa fakta

Kommun: Ludvika

Fastighetsbeteckning: Saxhyttan 157:10, 157:11

Byggnadsminnesförklaring: 2020.01.13

Tillgänglighet: Inte öppet för allmänheten, kan upplevas på håll som en del i helhetsmiljön kring Grangärde kyrka.

[Byggnadsminnesförklaring Grangärde prästgård beslut 2020.01.13
Grangärde prästgård i Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister](#)